

**СТУДЕНТОЦЕНТРОВАНЕ НАВЧАННЯ
ЯК ОСНОВОПОЛОЖНИЙ ПРИНЦИП ОСВІТНІХ РЕФОРМ**

М.О. КУЩЕВСЬКИЙ, О.В. ТАРАНЮК
Хмельницький національний університет

Інноваційна модель економічного розвитку України висуває нові вимоги до професійної підготовки випускників вищих навчальних закладів. Зміна ролі вищої освіти у формуванні розвиненого конкурентоспроможного на світовому ринку суспільства обумовило більшу частину інноваційних процесів у вищій школі. Роботодавці почали звертати увагу не лише на професійне вміння фахівців, але й на їх особливі характеристики: соціально-комунікативні та загально-культурні компетенції, креативність, мислення, вміння швидко реагувати на зміни ситуацій та приймати нестандартні, творчі рішення. Приєднання України до Болонського процесу, інтеграція в європейські простори вищої освіти і досліджень, прийняття прогресивного Закону України «Про вищу освіту» [1] покликані змінити національну вищу освіту і, зрозуміло, її ключові складники і чинники – освітні програми і відповідні кваліфікації (ступені). А через них і людину, яка передусім має бути особистістю інноваційного типу. В зв'язку із цим, як у світі так і у нас, все частіше почали звертати увагу на парадигму студентоцентрованого навчального процесу

Запровадженням нової парадигми (принцип організації освітнього процесу), яка отримала назву студентоцентрованого навчання, що відповідає новому Порядку денному Європейського союзу стосовно вищої освіти, стандартам і рекомендаціям щодо забезпечення якості у Європейському просторі вищої освіти тощо. Основна увага в цих документах приділяється збільшенню можливостей для вибору освітніх програм та формуванню таких індивідуальних освітніх напрямків, які здатні забезпечити формування загальних індивідуальних навичок і компетентностей для відповідної практичної діяльності майбутніх фахівців.

Як відомо, термін «студентоцентроване навчання» увійшов в обіг в науковому просторі у зв'язку з болонським перетворенням системи вітчизняної освіти

Існуючий принцип організації навчального процесу (НП) то є навчання, орієнтоване на викладача (його часто називають навчанням, орієнтованим на вхід), в основі якого є наявний у вищому навчальному закладі матеріальний, кадровий, методичний потенціал. Такий підхід часто відображає комбінацію сфер інтересів та досвіду дослідників і викладачів, внаслідок чого освітні програми можуть бути погано збалансовані, а випускники не завжди знаходять місце праці, оскільки інтереси роботодавців ураховуються недостатньо.

Сучасний освітній процес потребує використання новітніх педагогічних підходів до його організації, застосування ефективних способів взаємодії в системі «викладач-здобувач», об'єктивізації критеріїв оцінювання

рівня сформованих компетентностей випускника освітньої програми та обсягу здобутих практичних знань.

Потреби сьогодення, у свою чергу, диктують необхідність зміни діючого принципу організації освітнього процесу традиційного дидактичного навчання на навчання, орієнтоване на студента, його особливі академічні потреби, попередній досвід та власне бачення майбутнього шляху на ринку праці. Саме такий перехід до студентоорієнтованої освітньої діяльності став найважливішим педагогічним підходом у сучасній вищій школі.

Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення освітньої діяльності у сфері вищої освіти» № 392-IX [1] визначає студентоцентроване навчання як підхід до організації освітнього процесу, що передбачає:

1. заохочення здобувачів вищої освіти до ролі автономних і відповідальних суб'єктів освітнього процесу;
2. створення освітнього середовища, орієнтованого на задоволення потреб та інтересів здобувачів вищої освіти, зокрема надання можливостей для формування індивідуальної освітньої траєкторії;
3. побудову освітнього процесу на засадах взаємної поваги і партнерства між учасниками освітнього процесу.

Методологічні основи студентоцентрованого навчання узагальнені в матеріалах проекту Тюнінг, який з практичного погляду призначений для вироблення стратегії та моніторингу результатів упровадження основних цілей та інструментів Болонського процесу [2].

Такий принцип організації НП – навчання, орієнтований на студента (орієнтація на вихід), в основі якого є компетентнісна модель фахівця (профіль), створена за найактивнішої участі, поряд із викладачами, роботодавцями, випускниками, професійними організаціями тощо. Тобто в основу студентоцентрованого навчання покладено ідею максимального забезпечення студентам шансів отримати перше місце роботи на ринку праці, підвищення їхньої «вартості» у роботодавців (придатності до працевлаштування), задоволення тим самим актуальних потреб останніх. Необхідно підкреслити, що в умовах надзвичайно динамічного ринку праці, викликаного технологічним вибухом у кінці минулого століття, співпраця освітян і роботодавців у створенні та реалізації освітніх програм набуває особливої важливості.

Філософія проекту Тюнінг сформульована у вигляді його девізу – ***узгодження освітніх структур та освітніх програм на основі різноманітності та автономності***. Цим автори та виконавці проекту підкреслюють його методологічну спрямованість і відсутність будь-яких намірів щодо уніфікації освітніх систем, переліків спеціальностей, змісту освітніх програм тощо. Основними напрямками роботи в проекті Тюнінг стали такі:

- аналіз і визначення переліку основних загальних компетентностей, які характеризують універсальні навички та вміння, здатності;
- розроблення переліків основних специфічних фахових компетентностей в рамках виділених предметних областей;

– переосмислення суті та ролі Європейської кредитно-трансферної системи та перетворення її у Європейську кредитну трансферно-накопичувальну систему;

– аналіз та вироблення рекомендацій щодо підходів до навчання, викладання та оцінювання;

– роль забезпечення якості в освітньому процесі.

Таке навчання передбачає розширення прав і можливостей тих, хто навчається, розробку нових підходів до викладання і навчання, навчальних програм, що формують практичні навички і компетенції у майбутніх фахівців. Це передбачає вищу мотивацію студентів до навчання і саме тому освітній процес зараз більшою мірою орієнтований на студента та визначається тим, чого хочуть досягти ті, хто навчається.

Формуванню студентоцентрованого освітнього середовища передуює зміна ролей і відповідальності між студентом і викладачем [3]. І якщо роль студента як активного учасника власного навчання, відповідального за прийняті рішення та розробку стратегії навчання, вже визначена досить конкретно то на педагогічній ролі викладача, зміні принципу організації освітнього процесу саме його позиції у системі «викладач-здобувач» слід наголосити окремо.

Так, сучасний викладач, безпосередньо імплементований в освітнє середовище на принципах студентоцентрованого навчання, повинен демонструвати навички обізнаності та використання різних форм навчання; побудову структури заняття, не проявляючи при цьому надмірної директивності; вміння вислуховувати і поважати точку зору кожного студента; здатність заохочування та допомоги студентам приймати рішення; сприяння в активному пошуку студентом сенсу навчання, формування досвіду, визначення мотиваційних підстав для отримання знань на умовах саме процесу їх створення, а не пасивного отримання. Саме цьому вважаємо, що робота з широкого запровадження принципів студентоцентрованого освітнього середовища повинна, перш за все, бути спрямована на переосмислення ролі викладачів, зміну їх традиційної академічної педагогічної позиції на формат лідера-хелпера, який організує, спрямовує та мотивує здобувача освіти на активний процес формування багажу знань із обов'язковим урахуванням як попереднього досвіду, так і розуміння майбутнього місця на ринку праці та необхідності засвоєння відповідних компетентностей та отримання практичних навичок.

Саме з таким підходом у студента формується бачення необхідності індивідуалізації процесу навчання, його адаптації до реальних, власних, потреб особистості, тобто формування гнучкого навчального плану. Студенти мають навчатися «в будь-який час і в будь-якому місці», тобто навчання студентів може відбуватися за межами традиційних аудиторій, наприклад, через програми онлайн-курсів, або в нетрадиційний час, наприклад, у нічний час та вихідні дні. Повною мірою це стосується і викладачів, праця яких може передбачати гнучкий режим робочого часу та дистанційну (надомну) роботу.

Проте студентоцентрований підхід до навчального процесу, при якому фокус уваги зміщується з викладача, який перестає бути тільки джерелом та

контролером знань та вмінь, на студента, який стає свідомим та відповідальним учасником навчального процесу, нівелює ці проблеми, забезпечує підготовку кваліфікованого конкурентоспроможного фахівця з набутими загальними та спеціальними компетенціями та дає студенту можливість до ефективного працевлаштування, змогу приносити користь суспільству та отримувати задоволення від своєї професійної діяльності [3].

Організація навчального процесу, де у центрі уваги постає студент, дозволяє йому активно отримувати знання та управляти цим процесом, більш ефективно виконувати поставлені завдання, що, в свою чергу, підвищує ступінь відповідальності студента за свою освіту та надає змогу для власного розвитку, як професійного, так і особистого.

На сьогодні існує багато визначень поняття навчання [4], орієнтованого на здобувача освіти, але сутність його полягає в істотному підвищенні відповідальності студента за планування навчання, взаємодію з педагогами та іншими учасниками освітнього процесу, дослідження і оцінку результатів. Більше за те, на відміну від класичного принципу організації освітнього процесу з традиційними дидактичними методами навчання, коли переважає контроль з боку викладача і потреба лише засвоєння академічного контенту, тепер, при студентоцентрованому підході, провідними стають відповідальність і активність студентів, їх певна незалежність у формуванні структури та обсягу навчальної інформації, вибору форм набуття знань та видів академічного контролю.

Вищезазначені сучасні педагогічні тренди формують відповідне освітнє середовище. При цьому об'єктивними передумовами його становлення є декілька соціальних аспектів, серед яких :

- широке залучення населення до вищої освіти змагання університетів за контингент студентів;
- зростаюча конкуренція на ринку освітніх послуг;
- залежність результатів університетської освіти, зокрема набутих компетентностей, від потреб ринку праці, обсягу практичних навичок для їх використання на робочих місцях;
- інформатизація суспільства, широкий доступ до фактологічної інформації, можливість її вивчення та аналізу дистанційно, розвиток засобів електронної освіти;
- глибинне поєднання наукових досліджень та освіти, розвиток педагогіки та широке застосування досягнень сучасної педагогічної науки у практичній діяльності викладача;
- нерозривний зв'язок теоретичної освіти та практики здобувача;
- популяризація дуальної освіти, підвищення практичної складової освітнього середовища.

Основними категоріями студентоцентрованого навчання є **компетентності** та **результати навчання**. Ці два терміни на сьогодні є ключовими у Європейському просторі вищої освіти.

Згідно з методологією Тьюнінг:

Результати навчання – формулювання того, що, як очікується, повинен знати, розуміти, бути здатним продемонструвати студент після завершення навчання. Можуть відноситися до окремого модуля або також до періоду

навчання (освітньої програми першого, другого чи третього циклів). Результати навчання визначають вимоги до присудження кредитів.

Це класичне визначення результатів навчання, яке не повинно викликати якогось спротиву освітян: викладачі звикли, описуючи робочі навчальні програми окремих навчальних дисциплін, писати фрази на кшталт: у **результаті вивчення** даної дисципліни студент повинен **знати ..., розуміти ..., мати навички ...** тощо. Тут курсивом спеціально виділені ключові слова описів для того, щоб підкреслити два істотних моменти:

1. При описі результатів навчання звично використовують терміни типу: «знання», «уміння», «навички», «здатності» тощо.

2. Результати навчання формулюються викладачами та відображають очікування викладачів щодо результатів освітньої діяльності.

Методологія Тюнінга полягає в тому, що **результати навчання формулюються в термінах компетентностей**. Тому важливим є визначення другого базового терміну – компетентності.

Компетентності являють собою динамічне поєднання знань, розуміння, навичок, умінь і здатностей. Розвиток компетентностей є метою освітніх програм. Компетентності формуються в різних навчальних дисциплінах і оцінюються на різних етапах.

Незважаючи на очевидну близькість цих категорій (в основі обох є знання, розуміння, навички, здатності), методологія Тюнінга чітко їх розділяє та визначає основну відмінність між результатами навчання та компетентностями в тому, що перші **формулюються викладачами** на рівні освітньої програми, а також на рівні окремої дисципліни, а компетентності **набуваються особами**, які навчаються. Ще однією особливістю результатів навчання є те, що на відміну від компетентностей вони повинні бути **чітко вимірюваними**. Слід наголосити, що формулюються результати навчання та компетентності однією мовою (мовою компетентностей), тому на практиці далеко не просто їх розрізнити між собою без розуміння контексту, в якому вони сформульовані.

Ще однією особливістю компетентностей є те, що вони набуваються поступово, формуються цілою низкою навчальних дисциплін або модулів на різних етапах даної програми, і навіть можуть починати формуватися в рамках програми одного рівня вищої освіти, а закінчувати формування на іншому, вищому рівні.

Ці дві різні, хоч і близькі за своєю інтегральною сутністю, категорії можуть характеризувати два різні, хоч і очікувано близькі, погляди на випускника даної освітньої програми. Перший, якщо за основу взяти сукупність результатів навчання, відображає наміри викладачів щодо змісту освіти; другий, в основі якого набір компетентностей, якими оволодів випускник, наміри замовників освітніх послуг (роботодавців).

Не може бути жодного протиставлення результатів навчання та компетентностей, адже між ними є глибока діалектична єдність: сукупність результатів навчання в їх динамічному поєднанні приводить до набуття особами, які навчаються, відповідних компетентностей, а з іншого боку – оволодіння певною компетентністю вимагає засвоєння конкретних знань, умінь, навичок, тобто – результатів навчання.

Зазначені підходи покладено в основу створення індивідуальної освітньої траєкторії, одне з провідних місць в структурі якої належить так званім «вибірковим» дисциплінам. Досвід організації навчального процесу, керування процесом контролю якості освіти в нашому університеті, відповідно до вимог Стандартів у частині набуття здобувачами освіти необхідної інтегральної компетентності, а також загальних та спеціальних компетентностей, переконливо свідчить про те, що навчальний план підготовки фахівців другого (магістерського) рівня галузі знань 18 «Виробництво та технології» мають до 85% обов'язкових дисциплін від загального обсягу кредитів програми. Саме такий обсяг обов'язкових дисциплін може забезпечити формування загальних та спеціальних (фахових) компетентностей за спеціальністю, визначених стандартом вищої освіти.

Нинішні освітні реформи, зокрема у вищій інженерній школі, спираються на суттєві положення студентоцентрованого підходу. У межах цього підходу здобувачі вищої освіти є активними учасником освітнього процесу. Вони мають долучатися до процесу вдосконалення освітньої програми, можуть бути експертами з оцінювання освітніх програм. Учасники освітнього процесу запрошуються для спілкування з членами експертної групи з акредитації освітніх програм. Суб'єкти освітнього процесу мають змогу обирати навчальні дисципліни до 25% від усього обсягу навчального навантаження. У такий спосіб здобувачі вищої освіти визнаються автономними суб'єктами навчання, вони долучаються до формування освітнього процесу, та водночас є його відповідальними учасниками з позитивною мотивацією на засвоєння кваліфікаційних вимог.

Таким чином, широке запровадження такої педагогічної інновації як студентоцентрований підхід в організації освітнього процесу є сучасним, міжнародно визнаним трендом, широке приєднання до якого потребує зусиль як з боку студентства, так і з боку професорсько-викладацького складу з метою забезпечення сталого розвитку університету на засадах пріоритету якості результатів навчання.

Враховуючи вищесказане була розроблена освітня програма підготовки фахівців другого (магістерського) рівня спеціальності 182 Технології легкої промисловості в галузі знань 18 «Виробництво та технології».

Література

1. Закон “Про вищу освіту”(зі змінами). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.
2. Розроблення освітніх програм. Методичні рекомендації / Авт.: В.М. Захарченко, В.І. Луговий, Ю.М. Рашкевич, Ж.В. Таланова / За ред. В.Г. Кременя. – К. : ДП «НВЦ «Пріоритети», 2014. – 120 с.
3. Студентоцентрований навчальний процес як запорука забезпечення якості вищій медичній освіті. Матеріали 111 навч.-метод.конф. ХНМУ (Харків, 29 січня 2020 р.) Міністерство охорони здоров'я України, Харків. Нац. мед. ун-т, – Харків : ХНМУ, 2020. – Вип. 10 – 236 с.